

Bűnösök és bűnösebbek?

Naplójegyzet

„Keressed a valót! Ez intés vizsgálatra int [...]. Ki valót keres, annak lehetséges önhibáját elismerni, s mástól tanulni. Emberek közt ritka kincs, de a kincsek közt nem utolsó.”
(Kölcsey Ferenc)

Múltunkon, jelenünkön, még inkább jövőnkön tűnődtem a magyar kultúránk napján, már az istentisztelet alatt, a IX. zoltárunk, a nemzeti imánk, a himnuszunk éneklése közben, s utána is Újvidéken – amely az elmúlt esztendőben Európa (egyik) kulturális fővárosa volt –, a Darányi-telepen... Vegyes érzésekkel ültem be az autóba, folyton arra gondoltam: milyen kép tárul elém az elmúlt években sokat vitatott, esetenként ellenszenves/ellenséges, olykor felületes véleményeket kiváltott, az 1944/45-ös ártatlan áldozatok emlékére tervezett emlékmű már elkészült talapzatánál és környékén? Az elmúlt hetekben ugyanis néhány civil szervezet, sőt magát „demokratikusnak” minősítő párt is az emlékmű felállítására ellen szólt ismételtelen. Olyannyira, hogy Újvidék városa egyelőre felfüggesztette a már jogerős döntésének megvalósítását...

Azon kapom magam, hogy a *Parainesis* (Intelem) felvezetőül idézett sorai mintha átsegítenének vívódásaimon időszerűségükkel. Bátorítanak az elmúlt hetekben lejegyzettek rendezésére. Önmagam/önmagunk újfent vállálására a Kárpát-medencében, a nemzetek/népek/entitások tengerében, szűkebb-tágabb régióknk, égtájunk alatt. Itt, a Délvidéken/Vajdaságban. Csak nemrégén kaptam ajándékba az Aracs szerkesztőségétől néhány korábban az Aracs Könyvek sorozatban megjelent könyvet, köztük a *Parainesist* (2007). Újra rá kellett döbbenem: mennyi mindenről maradhatott le a nemzedékek zöme csak az elmúlt száz esztendőben, köztük nemzedékünk... Hiánypótló volt megjelenésekor Szabadkán – s lenne továbbra is – a *Kiskönyv*, „a bölcséleti kis káté”, amelyet elsősorban az érettségizők kaptak ballagásukkor. (Amíg a készlet tartott. Jó lenne megszívlelni és meghonosítani ezt az Aracs-kezdeményezést!) Gubás Ágota

szerkesztő előszavában olvashatjuk, hogy Kölcsey unokaöccséhez, Kölcsey Kálmánhoz írta (1834), de valójában „az ifjúságnak szánta élete erkölcsfilozófiai, végakaratszerű összefoglalását [...] szellemi-erkölcsi végrendeletét. [...] Vajon 170 év [most már 189 – a sz. m.] múltán van-e értelme újra közölni ezt a remekművet, mely a reformkor aktív humanizmusát hirdeti? Igen, van. Soha ennyire aktuális még nem volt Kölcsey intelve, egyenesen a mai magyarokhoz szól, akik már elfeledték, mit jelent a **haza, a nemzet, az erény, a köz(össég) szolgálata**. A mai fiatalokat arra tanítja meg, hogy miként teljesítsék ki magukat, mai szóhasználattal: **hogyan valósítsák meg önmagukat, de nem öncélúan és másokat eltipróan, hanem a család, a szülőföld, a haza, a nemzet s ezen keresztül az emberiség szolgálatában.**”

Bizonyos, hogy összetett feladat vár mindannyiunkra, főleg intézményeinkre, amelyek az ifjúság nevelésével, tanításával foglalkoznak. A beavatottak már egy ideje kongatják is a vészharangot. De nem egyszerű a legalább több mint egy évszázada tartó meghamisított, megtévesztő vagy elhallgatott történelmünk hivatalos tanításán változtatni. Ezt nap mint nap, újra és újra megtapasztaljuk. A trianoni békediktátum idején vagy a második világháború alatt, majd a zsenge béke első éveiben, de főleg az utána született nemzedékek a „palackba visszazsúrt szellem” időszakában nőttek fel. El kellett hallgatni, hogy kiket lőttek folyóinkba, hogy miként tűntek el az árulkodó vértanújeleket, hogy mit is rejt a tömegsírokba be(le)betonozott igazság. A bennünket ért „kisebb” sérelmek ellenére – amelyeket szüleink igyekeztek azonnal elsimítani, ha el mertük mondani nekik – a „jól átgondolt”, agyafúrt tanterveknek köszönhetően hinni sze-

rettünk volna az „igazságosabb világ születésében”, amelynek immár mi is részesei lehetünk... Keserű gondolatok. Vajon hányan lehetünk, akik nyíltan fel merjük vállalni az őszinte szembenézésre, és ha kell, a szembeszegülésre készítő megszólalást? És mi van a gyermekeinkkel, a meg- és a meg nem született unokáinkkal – a jövő nemzedékeivel? Pontosabban a megmaradásukkal, a szülőföldünkön való emberhez méltó életükkel, gyarapodásukkal? Hiszen az újabb tantervek sem kecsegtetnek semmi jóval. A „bűnösök között vannak, lesznek bűnösebbek”? De erről később, az 1944/45-ös megtorlások tervezett újvidéki emlékműve kapcsán.

Nem tudtam elhallgatni ezt sem a '90-es években kirobbant háború (amelyben Szerbia hivatalosan nem is vett részt...) 30. évfordulójának jegyében (elenyésző sajtóvisszhang kíséretében) megtartott megemlékezéseken Adán, Belgrádban, Újvidéken, Oromhegyesen, Óbecsén. Mint-hogy azt sem, hogy a második világháború talán mindmáig be sem fejeződött. Ha nem így lenne, nem következtek volna be az újabb népiirtások az őshonosnak számító, jó néhány évszázada szülőföldjükön élő, itt szocializálódott nemzetek ellen. A ténylegesek és a lelki genocídiumok a (volt) délszláv térségben... Néma csend fogadta az újabb, „ellenőrizetlen vonulásokra” vonatkozókat is, amelyeket kénytelen elszenvedni az ország lakossága a számukra/számunkra más kultúrából érkezettek részéről, akiknek zömét fiatal, életerős férfiak képezik. Mi délvidékiek/vajdaságiak – főleg az északi határ menti sávban, településeken élők – „csak” az itt immár tizennyolcadik éve zajló, félelmet keltő, egyre fokozódó indulatok, zaklatások, az utóbbi években, hónapokban történt tűzfegyveres (?) összecsapások következményeiről, a migránsok (eddig) egymás közti leszámolásairól értesülünk. Jobbára csak a magyarországi médiából s a kiélezett helyzetekben olykor a hazai médiumokból... Jóllehet a határ szerbiai oldalának, valamint az egész országnak a biztonságát a szerbiai karhatalmi erőknek kellene szavatolniuk. Mint tapasztalhattuk, az időnkénti razzizációik (a legutóbbi Zombor és Szabadka környékén) nem szüntették meg a tarthatatlan állapotokat, az ott élők továbbra is veszélyeztetve érzik magukat. Mégis, az újabb országközi tárgyalások határozatai megvalósulá-

sának eredményeit, miszerint a kérdéses szerb–magyar határt a jövőben közösen védik a szerb, a magyar, az osztrák illetékes szervek, reménykedve várjuk valamennyien, a térségben élőkkel együtt. A migránsok váltakozó számának és az újabb kihívásoknak, az Ukrajnában egy éve dúló, kíméletlen háborúnak, Oroszország támadásai következményeinek ismeretében nem véletlenül szeretnénk bízni döntéseik hitelében. A szerbiai menekült- és migránsügyi rendészet adatai alapján 2022-ben 119 127 migránst regisztráltak a befogadó központokban, egyharmaddal is többet, mint 2021-ben. A legtöbben Afganisztánból, Szíriából, Pakisztánból, Marokkóból érkeztek – jó részük papírok nélkül... Az Ukrajnából és újabban Oroszországból, a hivatalos határátelőkön érkezettek számára vonatkozóan nincsenek megbízható adatok, a hivatalos szervek is külön kezelik ügyüket, amennyiben azt a menekültek igénylik.

Elsuhan mellettünk egy ukrán vagy orosz rendszámotlanságú autó, felségjelzés nélkül. Csak feltételezzük, egyik vagy másik lehet. Gyakran látni hasonlókat az utóbbi hónapokban székvárosunk utcáin – jegyezzük meg, miközben az 1944/45-ös ártatlan áldozatok emlékművének talapzatához közelítünk.

A Darányi-telep kezdeténél a rögtönzött kerítések óriás pannói, a tervezett többszintes lakótömbökkel, már messziről jelzik: ebben a városrészben kezdődött el a Limán 5 városrész építése. Az újabb terveket is közszemlére tették, azok nem maradtak visszhang nélkül, főleg az évszázadok óta itt élők leszármazottainak körében, akiknek veteményeskertjeiből még mindig

jut az emeletes házakban lakók asztalára is... A félfordulat, a 2000-ben bekövetkezett erőszakos hatalomváltás után többször is megváltoztatták a Darányi-telep rendezési, építési tervét, aminek következtében már néhány emeletes ház is épülhetett a régi földszintesek helyén. Már ezeket is rosszallóan fogadták a telepiek, alig hihető, hogy ellenvéleményüket most majd meghallgatják a „haladó” honatyák. S végül mégis felhúzzák az újabb befektetők a nyolcemeletes épülettömböket a Darányi-telepen. A néhány hónapja napvilágot látott terv ezeket is engedélyezné.

Mély hallgatás övezi viszont a Limán 4 és a Limán 5 között elterülő kis tér, parkkezdemény további terveit, ahol az 1944/45-ös ártatlan áldozatok emlékműve áll(na) majd. Emlékeztetőül: nagy hirtelenséggel elcsendesült az elmúlt év végén és az idei kezdetén az emlékmű kapcsán nagy vihart kavart, magasba csapó hullámokat előidézett vita. A miértekre alig hangzik el mérvadó válasz. Annyi viszont bizonyos: a városi önkormányzat idei pénzügyi tervében nem szerepelnek az emlékműre vonatkozó tételek. Nem is szerepelhetnek, hiszen annak felállítását be kellett volna fejezni az elmúlt év végéig...

Az emlékmű bekerített talapzatának közelében, az Ivo Andrić és az 1300 káplár utcák kereszteződésénél parkoltunk le. A Duna irányából fújó enyhe szélben hajlongva integettek felém a partot övező fák ágai. Susogásukban volt valami, szavakba nem is önthető – megnyugtató. Mint ha tompítani szeretnék volna az értelmetlen viták generálta, olykor bennem is felcsapó indulatokat, hogy méltón, kellő tisztelettel közelítsem meg az elolvadt első hó következtében könnyezőnek

vélt, berácsozott talapzatot. Vajon tudunk-e valaha itt kegyelettel emlékezni?

Hova vezetnek felemás ismereteink, a félrevezető történelemtanítások, amelyek szem elől tévesztik, hogy évszázadok óta (hogy csak az utóbbi évezred sokoldalú tanulságait vegyük alapul) élnek tájainkon is a népek/nemzetek együtt vagy egymás mellett? Ha a politikai rendszerek tanításai nem az „alárendelés”, hanem a „mellérendelés” szellemében íródtak volna emberöltőkön át (mondjuk, csak az első és a második világháborút követően), vajon állhatna-e már emlékmű Újvidéken az 1944/45-ben ártatlanul kivégzett magyarok, németek... emlékére?

A parton állva bennem érzem a Duna vizének hullámzását. Még a folyónktól is szembenézést, megbékélő megbocsátást, tartást, alázatot tanulhatnánk (a környezetünk óvását is ideértve), csupán a természet íratlan törvényeinek betartásával. A folyónktól, amely megkülönböztetés nélkül hullámsírja lett valamennyi, a természet előidézte vagy az erőszak, a háborúk kirobbantotta tragédiák áldozatainak, mártírjainak a történelem folyamán. 1942-ben és 1944/45-ben is, és sok minden másnak is... Belefeledkezem pillanatokra a partot nyaldosó víz lelkeket simogató játékába. Mellé guggolva már ujjaimról csorognak alá békés csöppjei. Itt, a part közelében most minden szelídebbnek tűnt, tompítva a megannyi *miért* élet. De tudjuk-e, lehet-e vagy szeretnénk-e immár két-három emberöltő után csupán egy nézőpontból megközelíteni a még mindig fájdalmasan belénk maró, esetünkben 1942-höz, 1944/45-höz fűződő kérdések zömét?

Az egy emberöltőnyi idő előtt palackból kiszabadult szellem ezernyi csápja megannyi, jórészt tudatlanságból eredő csapdával fenyeget. Viszszakényszeríteni már lehetetlen, s nem is volna jó. Vele, vagyis az akarva/akaratlanul közös történelmünkkel való őszinte szembenézés jelent(het)ji a megbékéléshez vezető utunkat – a jövőnket. Mindaz, ami Újvidéken, Európa kulturális fővárosában tavaly történt az ártatlan áldozatok emlékműve kapcsán, szavakkal alig minősíthető. Méltatlan lenne mind a mártírokhöz – mártírjainkhoz –, mind az európai kulturális címhez. Bár csak zárójelben jegyzem meg: a mindennapok polgárai alig érezték e nemes elismerés jelentőségét – az utcákon, a terek egyikén-másikán csak serény

építkezéseknek, magasba nyúló daruknak lehetnek, lehetnek továbbra is szemtanúi, a nagy léptékekkel (át)alakuló városban...

Megtörténhet, hogy Újvidék egy napon csak emléke lesz önmagának? Látványra és lélekben is? A kérdés inkább költői... Nyugtatón önmagam. A vihart kavart év eleji történések tükrében a vélhető válaszkeresést „...*az igazat mondd, ne csak a valódit, / a fényt, amelyetől világlik agyunk, / hisz egymás nélkül sötétben vagyunk*” (József Attila: *Thomas Mann üdvözlése*) – idézet jegyében kísérlehetjük meg. Mindaddig, amíg elbeszélnek egymás mellett mindennapjaink szószólói, a hivatásos történészek, az értelmiség egy része, tapodtat sem juthatunk előbbre a közönségnek nevezett úton.

Bűnösök és bűnösebbek? Lesújtóan, ismét félelemkeltően hathatnak a '42-es és a '44/45-ös tragikus történések kapcsán újfent felkorbácsolt indulatok, a hivatalosan és nem hivatalosan elhangzottak. A razzia – amelyet az idejében megemlékezéstől pogromnak neveznek a „megmondók” – és a megtorlások ártatlan áldozatait mintha továbbra sem lehetne együtt/egyszerre említeni. Pedig minden ártatlanul kiontott vérről egy emberélettel lett kevesebb. Lettünk mi valamennyien kevesebben...

Azt, hogy mi történt 1942-ben a Délvidék egy részének újbóli felszabadulásakor, vagy ahogyan a jugoszláviai/szerbiai történetírás jelentős része jegyzi: Vajdaság megszállásakor, a razziák napjaiban, már kisiskolás korunkban meg kellett tanulnunk, míg a zsenge „béke” első hónapjaiban végrehajtott kegyetlen megtorlásokat mély hallgatásba burkoltatták a „győztesek” rendeletei. Emlékeztetőül idézem a már közismerteket a lejegyzettek közül tömörítve: A *hideg napok, a délvidéki vérengzés* 1942. január 4-én a Sajkásvidéken, Zsablyán kezdődött a Magyar Királyi Honvédség nagy, partizánellenes „tisztogató akciójával”. A térségben néhány nap alatt felszámolták a partizánsoportokat. Az önhatalmú intézkedések következtében azonban a vérengzés kiterjedt Csúrog, Zsablya, Mozsor, Óbecse polgári lakossága, jórészt a zsidók és szerbek ellen, majd Újvidéken folytatódott. A várost január 20-tól hermetikusan lezárták, és statáriumot léptettek életbe. A vérengzés január 23-án kulminálódott, amikor a nyílt utcán lőtték halomra

az embereket: szerbeket, zsidókat, cigányokat... Más civileket, nőket, gyerekeket, öregeket is, teherautókon vitték a Duna-partra, és a jeges vízbe lőtték őket... A razziák áldozatainak számáról több adat ismert. Vélhetően pontosak lehetnek az 1944-ben készült honvédségi statisztikák, miszerint 3340 személyt, köztük 1238 nőt, gyermeket és időset lőtték agyon. Közülük 2550-en szerbek, 743-an zsidók voltak... A túlélők és a helybeliek vallomásai alapján Bajcsy-Zsilinszky Endre országgyűlési képviselő, a kormánypárt konzervatív vezetője és Bethlen István gróf, volt miniszterelnök interpellációjára a Parlament vizsgálatot indított. A nyilvánosságra került vérengzés hatalmas felháborodást váltott ki. A vétkes katonai vezetők felelőssége vonása 1943 végén következett be... Az újvidéki razzia miatt indított büntetőeljárás példa nélküli a második világháború történetében, mert a háború alatt Magyarországon kívül sehol sem vonták felelősségre, ítélték el a fegyveres erők tagjait polgári személyek ellen elkövetett atrocitások miatt. A drákói ítéleteket mégsem lehetett végrehajtani, mert az SS titkosszolgálat a halálra ítéleteket kimenekítette Németországba. Magyarország német megszállása, 1944. március 19. után a megszálló csapatokkal együtt tértek vissza Magyarországra. A második világháborút követően Magyarországon ismét, majd Jugoszláviában is elítélték a délvidéki razzia legfőbb felelőseit. A magyarországi népbíróság az akkori hatályos jogszabállyal elmentésben a felelősöket kiadta Jugoszláviának, és 1946-ban Újvidéken és a Sajkásvidék falvaiban nyilvánosan kivégezték őket. Az alacsonyabb rangú magyar katonai és rendőrtisztek közül is többen hasonló sorsra jutottak.

A „hadilábon álló” béke időszakában, a második világháborút követően, miután a Délvidék-re/Vajdaságba bevonultak a partizán csapatok, 1944. október 17-én bevezették a katonai közigazgatást – 1945. február 1-jéig tartott. Ebben az időszakban kezdődtek meg a partizánalakulatok kegyetlen megtorló akciói, főként a németek és a magyarok ellen. A németekre vonatkozóan viszonylag pontos, mindent felölelő adatai vannak a Duna menti svábok egyesületeinek Németországban. A magyarokra vonatkozóak máig vitatottak, hivatalosan továbbra is minimalizálnák a megtorlások áldozatainak számát... Egyes

adatok szerint a kivégzések tömegesek voltak, a számuk meghaladta a negyvenezretet, mások szerint legalább húszezer magyar áldozata volt. Mint tudjuk, Csúrog, Zsablya és Mozsor magyar lakosságát háborús bűnössé nyilvánították. Aki- ket nem végeztek ki, azokat koncentrációs tábor- ba hurcolták... Emlékeztetőül: Ezekről a meg- torlásokról Jugoszláviában 1990-ig nyilvánosan nem lehetett beszélni, míg Magyarországon az 1942-es razzia során elkövetett bűncselekmé- nyekre szinte azonnal fény derült. Sokat írtak róla, Cseres Tibor *Hideg napok* c., 1964-ben ki- adott regényét megfilmesítették, Kovács András rendezésében. Most már azt is tudjuk, a jugo- szláviai hatalom, a történészek egy része ezt is a megtorlásokat túlélte, a szülőföldjükön maradt magyarok ellen igyekezett fordítani, ezzel is nö- velve büntudatukat/büntudatunkat a háború alatt történtekért.

Az elmúlt 33 évben napvilágra került kutatások, a nyilvánosan vállalt tanúvallomások, a megtor- lásokat túlélte hozzátartozók visszaemlékezései, a megjelent írások, könyvek, dokumentumok – mind-mind a szembenézést segítenék, szorgal- maznák, ha lenne rá őszinte befogadókészség. Kölcsonösen. Az aktuális politika tévesen, sok- szor viszonyvádként értelmezte az újabban feltártakat. Ha nem „egyoldalú” szemléléssel közelítenének a kérdéshez, hanem a történetek felelősségteljes vállalásával, akkor a régiókban élő valamennyi nép/nemzet megbékélése, tartós biztonsága felé haladhatnánk. Jelen esetünkben úgy tűnik, nemhogy közelítenénk feléjük, hanem egyre távolodunk e nemes (sokkal inkább naiv?) törekvésektől. A félfordulat, 2000 után voltak ugyan hivatalos kezdeményezések, de ezek fél- bemaradtak. A vajdasági képviselőházban pl. 2001 elején tényfeltáró bizottság is alakult az 1941–1945 között történetek feltárására. A bizott- ság tagjai már ekkor összegyűjtötték a hozzáfér- hető dokumentációt az archívumokból, valamint feljegyezték a túlélők, a hozzátartozók vallomá- sait. Teleki Júlia tartományi képviselőnek, a tény- feltáró bizottság tagjának kutatásra vonatkozó ja- vaslatát viszont elvetette a tartományi parlament. A javaslat szerint külön kellett volna választani a háború alatti és a háború utáni áldozatokat. Az 1942-es razzia idején háború volt, 1944 őszén, amikor a megtorlások, a likvidálások kezdődtek,

már nem volt háború. A bizottság sem tudta be- fejezni tényfeltáró munkáját, mert lejárt a man- dátuma...

A(z) (el)vitatott újvidéki ártatlan áldozatok ter- vezett emlékműve kapcsán még néhány meg- határozó eseményt eleveníték fel. Sokat vár- tunk a megbékélés folyamatát elősegítő, a múlt (1941–1948) feltárására alakult Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottságtól (2010–2018) is. Mai ismereteink alapján úgy tűnik, folytatnia kel- lett volna a munkáját... Noha kétségkívül vannak eredményei, de éppen ezek jelzik a további fel- tárások indokoltságát. Korábban pl. a vajdasági/ szerbiai történészek az atrocitások, a népirtás- nak minősíthető likvidálások, a magyarellenes megtorlások mintegy ötezer áldozatáról beszél- tek. A bizottság által feltárt adatok, az írott doku- mentumok, névsorok alapján hétezerre tehető az azonosított kivégzett magyarok száma. Sajnos, az Újvidéken és Zomborban végrehajtott ma- gyarellenes vérengzésekről nem találtak írásos dokumentumokat. A túlélők vallomásai, a holtta nyilvánítások, az anyakönyvi adatok alapján szá- muk megközelíthette az 1500-at, mindkét város- ban. Az ily módon végzett kutatások alapján Vaj- daságban, a bizottság szerint, megközelítően 14 ezer magyart mészároltak le ártatlanul, a katonai vezérkar rendeletére, Josip Broz Tito utasításá- ra. Újvidék vonatkozásában Matuska Márton *Az elhallgatott razzia – Vérengzés Újvidéken (1944– 45)* c. könyvében 305 kivégzett magyar nevét je- lentette meg.

Egy emberöltőn túl történelminek minősül, hogy Matuska publicista *Negyvenöt nap 1944- ben* c. folytatásos tárcáját 1990. október 14-én kezdte közölni a Magyar Szó. Emlékeztetéseket a szintén 1990 őszén kezdődött nyilvános meg- emlékeztetések Délvidéken/Vajdaságban. Az első gyertyákat Temerinben, a temetőben, a tömeg- síron gyújtották meg a hozzátartozók mártírja- ik emlékére. Újvidéken mindenszentek napján száz fakeresztet helyeztek el a katonatemetőben az 1944/45-ben ártatlanul kivégzett magyarok emlékére („ismeretlen tettesek” az éj leple alatt eltűntették őket...). Csúrogon a dögtemetőben elföldelt magyar mártírokra először 1994-ben, a kíméletlen megtorlások 50. évfordulóján, ha- lottak napja előtt fakeresztállítással emlékeztek meg, Teleki Júliának a szervezésében. A keresz-

tet a néhai Légvári Sándor ácsolta, amelyre csak azt véste: *Édesapáinknak 1944–1945*. Abban az évben leplezték le, szentelték meg Szabadkán a *Vergődő madár* emlékművet a likvidált magyarok tömegsírijánál. Azóta több más városban, településen emlékhelyeket hoztak létre a jelöletlen tömegsírokon, de még mindig van mit tenni, hogy valamennyi ártatlanul kivégzett áldozatra méltón emlékezzen az utókor.

Az idén, június 25-én és 26-án lesz tíz éve, hogy Belgrádban, majd Csúrogon megtörtént a (kissé elszívesítve) történelminek minősített megbékélés a szerbek és a magyarok között. Erről akkoriban nagy terjedelemben számolt be mind a magyar, mind a szerb média (összefoglaló naplójegyzetem az Aracs 2013/4. számában). Remélni szeretnénk, hogy ezúttal nem ismétlődik meg a felemásra sikeredett megemlékezés a „megbékélés” ötödik évfordulóján. Az, hogy valójában mi történt 2018. június 22-én Csúrogon, Teleki Júlia visszaemlékezéséből tudjuk. Az addig is számtalanszor hangsúlyozott véleményének, miszerint *„egyaránt el kell ítélni mindazt, ami 1942-ben és ami 1944/45-ben történt”* – hatványozódott a jelentősége. A megemlékezést a nevezetes évforduló alkalmából csak a Topalov Emlékmúzeumban, a '42-es razzia szerb áldozatainak színhelyén, az egykori Topalov-raktárban tartották meg a hozzátartozók, a magyarországi és szerbiai, vajdasági egyházi és világi méltóságok jelenlétében. Mély hallgatás övezte viszont az 1944/45-ben ártatlanul kivégzett, a dögtemetőben elföldelt csúrogi és környékbeli magyar mártírok emlékére emelt, a raktármúzeummal egy napon felavatott és ökumenikus szertartással megszentelt szoborkompozíciót. Koszorút is csak Teleki asszony tett rá, és csak ezt követően ment a megemlékezésre.

Immár a történelem is jegyzi: Csúrogon, a megtorlások emlékhelyén emelt szoborcsoportnál hajtott főt (2013. június 26-án) Áder János magyar és Tomislav Nikolić szerb államfő. Idekívánkozik, hogy a magyar köztársasági elnök az előző napon Belgrádban, a szerb parlamentben bocsánatot kért a szerb néptől a razzia során törtétekért. Szerbia köztársasági elnöke mindmáig nem tett hasonló gesztust Budapesten, az Országházban. Nem mellékes az sem, hogy a kétoldalú megállapodás szerint a magyar kormány a

Topalov-raktár múzeummá alakításának, felújításának, a szerb kormány pedig a magyar mártírok emlékművének és környezete parkosításának, gondozásának költségeit vállalta. Tíz év távlatából elmondható, hogy ez csak részben valósul meg, mivel többnyire az MNT gondoskodik róla. A raktármúzeumban az ígéretek ellenére sem készült el a megtorlások áldozatainak emlékhelye...

Mindezt szem előtt tartva, valamint az utóbbi hónapok történéseinek függvényében úgy tűnhet, hogy Újvidéken még bizonytalan időre elodázódik az 1944/45-ös áldozatok emlékművének felállítása, a méltó kegyeletadás lehetősége. A sokszor félinformációkra, megosztó vádaskodásra alapozott ellenvélemények még inkább elbizonytalanítják az itt élőket, még a mind kevesebb őshonos leszármazottak jelentős részét is... A magyar médiumokban elhangzottakból/megjelentekből részben leszűrhetjük: komolyak a gondok. Kérdés: lesz-e, aki vállalja a felelősséget a legitim képviselőink közül az előállt, előidézett helyzetért a jövőnk érdekében?

Újvidéken szinte az első nyilvános megemlékezéstől, a katonatemetőben az első emlékkereszt leszúrásától fogva kezdeményezte a polgárok egy csoportja, a néhai Papp Ferenc vezetésével, egy méltó emlékhely kialakítását, emlékmű létrehozását az 1944/45-ös megtorlások ártatlan áldozatainak emlékére. Egyben sürgették a katonatemető rendbetételét, a megcsonkított turulmadárnak, az első világháborúban elesettek emlékművének felújítását. Felkérésükre készítette el a néhai Makovecz Imre a toronyba szökkenő emlékmű tervét. A kezdeményezők szerint ennek méltó helye lenne a katonatemetőben. A magyar ellenzéki pártok továbbra is a Makovecz-terv megvalósulását támogatják. Volt idő, jórészt az előző választási időszakban, amikor hárompárti (Vajdasági Magyar Szövetség, Vajdasági Magyar Demokrata Párt és Magyar Egység Párt közötti) megegyezés is történt a méltó kegyelhe-lyek megjelölésére a likvidált ártatlan magyarok emlékére szerte Vajdaságban. Eszerint: *„Célunk, hogy az 1944/45-ös atrocitások magyar tömegsírijait minden településen méltó módon megjelöljük, így Újvidéken is, ahol a negyvenes években két razzia zajlott le, de csak egyik áldozatainak emlékét őrzi emlékhely.”* Jovan Soldatović Család elnevezésű szoborcsoportját – a Duna-

parti sétányon látható, Péterváradal szemben – 1971-ben leplezték le (1992-ben emléktáblán tüntették fel az 1942-es razzia történéseit, további 66-on a kivégzettek, a Dunába lőttek neveit)... Újvidéken máig vitatott nemcsak a szélsőséges, radikális, hanem a hatalmi körök egy részében is: emeljenek-e egyáltalán emlékművet a magyar áldozatok emlékére?...

A viták ellenére mégis jogerős döntés (2018) született a VMSZ újvidéki városi szervezetének kezdeményezésére, a Szerbiai Haladó Párt és a Szerb Királyság Felújításáért Mozgalom támogatásával. Jóllehet az emlékmű *minden ártatlan áldozat* emlékhelye lett volna. *Földbe gyökerezett és fatörzssé változott* turulmadár, Szilágyi László fehér márványból készült emlékműve (bár ez is számos vitát generált) jelképezte volna a minden áldozat emlékét. A szócsaták közepette tavaly, július elején mégis megkezdte a kivitelező az előkészületeket a városrendészet (június 27-én kiadott) engedélye alapján. Ekkor az elszabadult, fékezhetetlennek tűnő indulatok már nemcsak a (főként szerb) médiában láttak napvilágot, hanem az utcára, pontosabban a tervezett emlékhelyre szólították Újvidék polgárait. A tüntetéseken néhány százan vettek részt, köztük a magukat „demokratikus” irányvételű szerb pártok vezetői, tagjai, valamint az emlékművet ellenző civil szervezetek... Az Október 23. Antifasiszta Front a nemzetközi szerveknél, intézményeknél jegyzékben is tiltakozott az emlékmű felállításá ellen. Kiemelve, hogy az ártatlannak minősített áldozatok között „bizonyított fasiszták és kollaborálók vannak”.

Ismételten megjegyzem: az emlékművön nem tüntették volna fel az ártatlan áldozatok neveit. Mindössze azt tervezték az emléktáblákra három nyelven, szerbül, magyarul, németül felírni: *1944/45 összes ártatlan áldozatának emlékére...* Az emlékhely ellenzői szerint eredetileg az indítványhoz volt csatolva egy névsor, amelyben szerepeltek a megkérdőjelezett nevek. Bárhogy legyen is, az újabb ismeretek alapján a szakembereknek kell összehasonlító elemzésekkel azonosítaniuk a zsenge béke időszakában vitatott körülmények között likvidáltak neveit. A körülmények hátterét boncolgatva úgy vélem, az emlékmű kapcsán mégsem ez jelenti a legfőbb gondot. Újvidéken (és nem csak itt) még mindig tabuté-

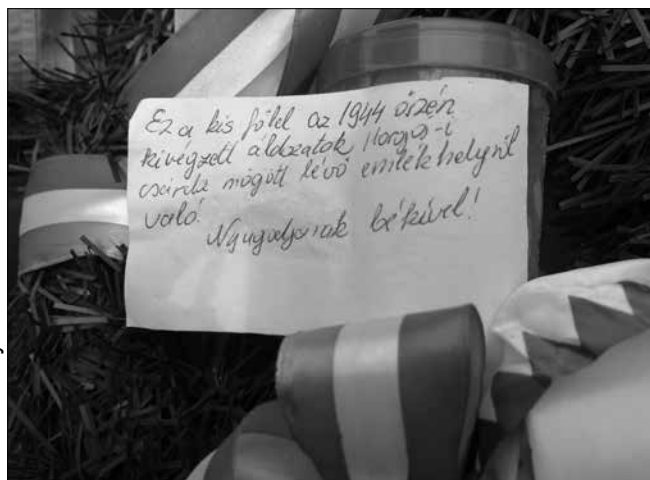
mának számítanak az immár 79 évvel ezelőtt történtek, de nincs készség az azt követő megtevesztően hamis testvériség-egység időszakának elemzésére sem. Pedig mindez szembenézésre készítené mindenkit. A nehéz emlékezet feldolgozását segítené, nem fokozná az egymásra mutogatást, a megosztást még a fájdalomban is. Úgy tűnik, most mégis itt tartunk.

Január 23-án emlékeztek meg Újvidéken, a *Család* szoborcsoporthoz a '42-es razzia 81. évfordulójáról. Székvárosunk polgármestere, Milan Đurić emlékbeszédében hangsúlyozta: *„Bizonyos dátumokon nem csupán történelmi tényesorokról emlékezünk meg. Ezek a napok az élet nagy iskolájának tapasztalatait örökítik ránk és mindazokra, akik utánunk érkeznek. [...] Önkormányzatként teljes erőbefektetéssel belevágunk egy emlékközpont létrehozásába, amely az 1942 januárjában lezajlott pogrom áldozatainak állít majd emléket. Az eljövendő nemzedéket arra fogjuk megtanítani, hogy a bűncselekmények semmivel sem indokolhatók, és soha többé nem szabad megengedni semmi ehhez hasonlót. [...] Felszólítok mindenkit a megszállók vérengzésének egységes elítélésére! Azt szeretném, ha továbbra is ápolnánk egységünket, és ha közösen küzdenénk, legyőznénk mindazt, ami esetleg megoszthat minket. Mutassuk meg, hogy az embereket erényeik alapján értékeljük, és nem aszerint, milyen neműek, vagy melyik valláshoz, nemzethez tartoznak. Városunk a fiatalok városa, a kultúra városa, alapjaiban hordozza az ártatlan szerbek, zsidók, romák és mások [magyarok, németek? sz. m.] véréét. Újvidék mindannyiunk közös háza, egyetértésben, szeretettel építjük körül olyan várfalakkal, amelyek megvédnek bennünket a gyűlölettől és az örülettől. A 81 évvel ezelőtt kivégzettek miatti szomorúságon városunk soha nem fogja túltenni magát.”*

Noha tolnak, vívódnak lelkemben a kérdések a polgármester köszöntője kapcsán, mégis az időre bízom boncolgatásukat, értelmezésüket. Értelmezés? Keserű mosollyal próbálok játszani a gondolattal... Lesz-e valaha őszinte szembenézés? Sajnálattal kell tudomásul vennünk: *„az oktatási minisztérium az idén jóváhagyta a razziról szóló tananyag beépítését a történelemtankönyvekbe”...* A második, az 1944/45-ös razziról, a megtorlásokról még mindig nem tanulhatnak a diákok...

A cserkészek világnapján csendesen emlékezett meg a 6-os számú Hunyadi János Cserkészcsapat a Darányi-telepen, a Millenniumi Emlékeresztnél. Mint korábban is, most is a tövében levő emlékhalomra szórták a különböző városokból, településekről hozott maroknyi földet.

Fotók: Stanyó Tóth Gizella

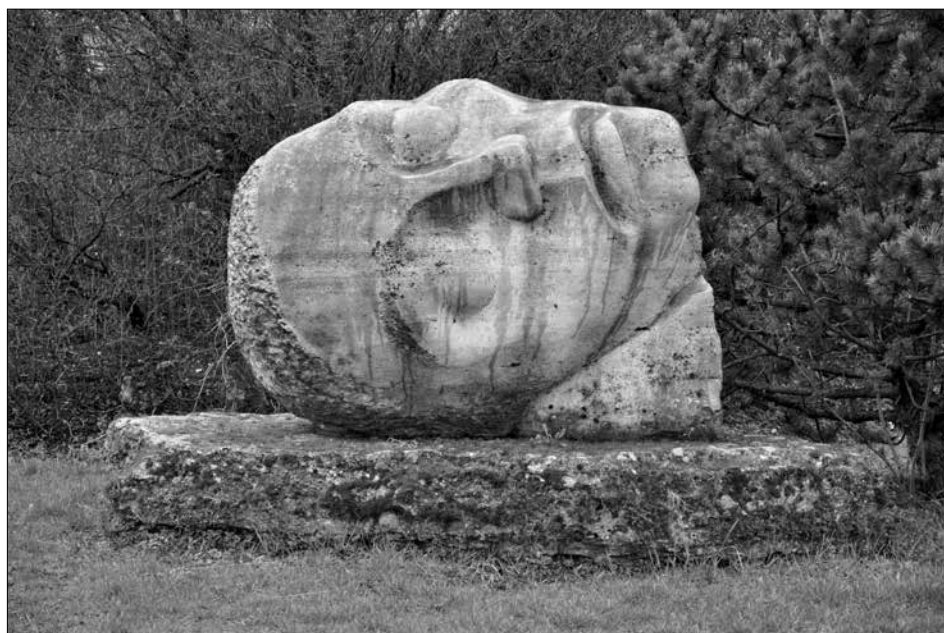
Az 1944-es megtorlások horgosi áldozatainak tömegsírjáról egy üveg földet küldött, saját kezű üzenetével, egy hozzátartozó

Bűnösök és bűnösebbek?

Számunkra, a délvidéki magyarságra nézve nehéz időkben jelent meg Gubás Jenő *Értelmiségi vártán* c. könyve (Életjel, 1994). Naplójegyzetem

végére kívánczik ebből egy idézet: „...továbbra is vétkesnek tartanak bennünket, de valójában nem azért, mert a háború alatt egy-két gazember vétkezett, hisz a háborúban, de nemcsak a háborúban más nemzet tagjai közül is ezren és ezren vétkeznek. Nekünk nem ezért kell folyton ártatlanul bűnhődnünk, hanem azért, mert itt élünk és itt akarunk élni őseink földjén, a szülőföldünkön. Bűnösök vagyunk azért, mert élünk, még mindig létezőnk, és anyanyelvünkön akarunk szólani, tanulni, védekezni, alkotni, vigadni, ünnepelni, imádkozni, és azt kívánjuk, hogy a végtisztesség adásánál becsületesen ejtsék a nevünket, a fejünkön meg rakják fel a nevünkre az ékezetet. Bűnösök vagyunk csak azért, mert még nem tűntünk el a történelem színpadáról, és ez mindaddig tart, amíg a vádaskodók be nem látják, hogy csakis együtt, békeségben, de egyenjogúan lehet és kell élnünk, mert a béke minden becsületes ember számára biztosítja a boldogulás és a jólét lehetőségét.

Rajtunk is múlik azonban, hogy miként alakul a sorsunk, mert büntudatban, meghunyászkodva, szolgálalkúen nem lehet jövőt építeni. Jó lenne megszívlelni Jung Károly egyik nyilatkozatának gondolatát, amely szerint mi nem vagyunk kisebbségiek, mi az ősi földünkön élő, más nyelven beszélő ugyan, de az országnak egyenrangú polgárai vagyunk, és az is óhajunk maradni bűn és bűnhődés nélkül.” (80. o.)

Világháborús, kitelepítési és '56-os emlékmű – Hegyeshalom